

BUITEN

17^E JAARGANG N^O. 1.

ZATERDAG 6 JANUARI 1923.

Foto C. Steenbergh.

HET AMSTERDAMSCH E STADHUIS-PALEIS.
DE VIERSCHAAR. LINKS: DE ZETEL VOOR SCHOUT EN SCHEPENEN. RECHTS: BENEDEN HET
GESTOELTE VOOR DEN SECRETARIS DIE DE DOODVONNISSEN VOORLAS. DAARBOVEN DE
AMSTERDAMSCH E STEDEMAAGD MET DE STROOMGODEN VAN AMSTEL EN Y.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

HET HUIS MET DEN BRONZEN KLOPPER, UIT HET ENGELSCHE, DOOR WILLIAM LE QUEUX	BLZ. 2
HET AMSTERDAMSCH E STADHUIS-PALEIS, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLLUSTREERD	BLZ. I, 4—9
ROOKENDE VROUWEN TE VENHUIZEN, DOOR J. SCHUITMAKER CZ.	BLZ. 9
DE MERANER SALTNER, DOOR MR. PIET SMIT, GEÏLL.	„ 10
WANNEER EEN ARCHITECT VOOR ZICH ZELF BOUWT, DOOR E. D. V. W., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 10—11
EURYALE, DE ONSTERFELIJKE, UIT HET ENGELSCHE VAN CARLTON DAWE (30)	BLZ. 11
ROOS „SOUVENIR DE CLAUDIUS PERNET”, ILLUSTR.	„ 12

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

Het huis met den bronzen klopper

door WILLIAM LE QUEUX

(Geautoriseerde vertaling).

EERSTE HOOFDSTUK.

EEN EPIDEMIE VAN GEHEIMZINNIGHEID.

„VINDT je dat niet vreeselijk, Henry? Wat moet daar het eind van zijn?” „Is wat niet vreeselijk? — en waar moet wat 't eind van zijn?” „Wat? Heb je 't avondblad van vandaag niet gelezen?” „Nee”. „Daar is 't; lees dat eens!” en terwijl ze haar man het blad overhandigde, wees Mrs. Hartsilver met haar vinger op een artikeltje in het „Laatste Nieuws”, getiteld: „Weer een drama in de groote wereld,” vermeldend, dat een algemeen bekende baronet onder zeer geheimzinnige omstandigheden door een revolvershot gedood, in zijn slaapkamer was gevonden. De opeenvolging van tragedies, die de laatste acht maanden hadden plaats gevonden, in wat men gewoon is „de groote wereld” te noemen, mocht gerust verbazingwekkend genoemd worden. Eerst had Lord Hope Cooper, de vijfde van dien naam, hoog aangeschreven bij al zijn vrienden en kennissen, eigenaar van Courie Park in Perthshire, van Leveder Hall in Warwickshire en van een der mooiste huizen in Grosvenor Square, zich verdrongen in het prachtige meer van Cowrie, schijnbaar zonder reden en zonder zelf een woord van afscheid achter te laten voor Lady Hope-Cooper, met wie hij, zooals iedereen wist, op den besten voet leefde — ze waren acht jaar getrouwd geweest. Toen was Viscount Moseley, een rijke vrijgezel van drie-en-twintig jaar, eigenaar van renpaarden, bekend in de uitgaande- en in de sportwereld, doodgeschoten gevonden in zijn slaapkamer, met een revolver op den vloer naast zich en in den haard de asch van verbrand papier; blijkbaar had hij zich doodgeschoten nadat hij zijn ochtendpost had ontvangen. En deze vreeselijke gebeurtenissen werden spoedig gevolgd door den plotseligen dood

van Freule Vera Froissart, de jongste dochter van Lord Froissart onder geheimzinnige omstandigheden. Zij was dood gevonden in den salon van haar vaders huis in Queen Anne's Gate, en bij den lijkschouw had de uitspraak der jury geluid: „dood vermoedelijk door zenuwschok veroorzaakt”. Daarop volgde de dood van een dame, die vroeger in de groote wereld een belangrijke rol had gespeeld, Madame Leonora Vandervelt, van wie drie mannen zich achtereenvolgens hadden laten scheiden — zij had zich in een deftig West-End Hotel uit het raam der vierde verdieping geworpen. Toen de dood door vergiftiging van een bejaard, rijk effecten-makelaar, eigenaar van twee financeele bladen. En ten slotte nog vier of vijf tragedies van denzelfden aard, waarbij het slachtoffer in de meeste gevallen eveneens een vermogende man of vrouw was, die een vooraanstaande positie in de maatschappij innam. „Precies dezelfde manier, waarop Molesley een eind aan zijn leven heeft gemaakt,” zei Henry Hartsilver koeltjes, toen hij de krant neerlegde, waarin hij het verslag had gelezen van de ontdekking van Sir Stephen Lethbridge's lijk in zijn slaapkamer in Abbey Hall in Cumberland. Hij haalde de schouders op. „Je mag me misschien hard en ongevoelig noemen, liefste,” vervolgde hij tot zijn vrouw, „maar die menschen, die zelf een eind aan hun leven maken, laten mij koud. Zulke gevallen wekken mijn medelijden niet op — ze doen slechts een gevoel van minachting bij mij opkomen”. Hij zweeg een oogenblik en vervolgde toen: „Zie mij nu eens. Jij weet hoe ik mijn leven begonnen ben, ofschoon ik het soms tracht te vergeten en hoop, dat anderen dit ook doen. Mijn ouders waren arm en ik heb maar weinig opvoeding genoten; maar ik had durf en doorzettingsvermogen en ik heb mij naar boven gewerkt. En zie mijn positie nu eens! Ieder, die me kent, ziet tegen me op en heeft respect voor mij. Ik ben een self-made man en ik schaam me niet om 't te erkennen, al schreeuw ik 't niet van de daken, zooals sommigen van die plebejers doen. Ofschoon ik uit het volk ben voortgekomen, durf ik zeggen, dat ik een dier menschen ben, die door de natuur als gentleman zijn geschapen, en wat kan men meer verlangen — hè? Wij kunnen niet zelf onze ouders kiezen, anders had ik zulke gekozen als jij hadt, liefste — blauw bloed tot in 't zooveelste geslacht. En dat was een der redenen waarom ik je getrouwd heb. Ik heb je dat, meen ik, al eens vroeger verteld. Nog toen ik een jongen was, had ik me al voorgenomen, dat de vrouw, die eens mijn echtgenoot zou worden, een dame moest zijn in de ware beteekenis van dit vaak misbruikte woord; en den eersten keer, dat ik je ontmoette — je herinnert je dien dag nog wel, niet waar? — zag ik in jou het type en besloot onmiddellijk dat jij de dame was voor mij!” Hij hing achterover in zijn grooten leuningstoel, stak zijn duimen in de armgaten van zijn vest en keek zijn jonge vrouw aan met een uitdrukking van groote zelfverdoornheid. „Maar Henry,” sprak deze, onaangenaam getroffen door zijn woorden, „wat heeft dat nu allemaal met dit ongeluk te maken? Je vergeet, dat ik Sir Stephen Lethbridge gekend heb. Abbey Hall is vlak bij mijn ouderlijke woning, en Stephen en ik hebben samen in die streek onze kinderjaren doorgebracht. Ik kan er niets aan doen, maar 't heeft mij een schok gegeven.” „Ik begrijp, dat heel goed, maar je moet daar zoo veel mogelijk tegen in gaan, beste Cora. Een man, die zelfmoord pleegt, onverschillig welke maatschappelijke positie hij bekleedt, of welke reden of redenen hem tot die verkeerde daad hebben gevoerd, maakt zich schuldig aan een ernstig onrecht, niet slechts jegens zichzelf, maar jegens de gemeenschap. De Hemel weet, dat ik in mijn tijd te kampen heb gehad met moeilijkheden, bijna onoverkomelijke moeilijkheden soms, maar nog nooit is een oogenblik de gedachte aan zelfmoord in mijn hoofd opgekomen.” Henry Hartsilver was drie jaar getrouwd. Hij was een laagstaand, egoïstisch mensch, die begaafd was met groote sluwheid en veel zakeninzichten, en die het leven begonnen was met het bouwen van revolutie-huizen in een kleine provinciestad. Toen was de oorlog met Duitschland uitgebroken en hij had onmiddellijk begrepen, wat zooveel niet hadden ingezien, namelijk dat zoo 'n oorlog jaren moest duren. Hartsilver had de gelegenheid aangegrepen, die hem werd aangeboden om snel en veel geld te verdienen, door verschillende bouw-contracten met de regeering af te sluiten. Zoo was hij, al lang voor de oorlog afgelopen was, een rijk man geworden. Toen wenschte hij ook zijn andere eerezucht te bevredigen en te huwen met een vrouw van goede maatschappelijke positie; de gedachte, dat eenige vrouw, die hij ten huwelijk zou vragen, de eer om met hem te

trouwen van de hand zou wijzen, kwam nooit bij hem op. ¶ Dus was hij heelemaal niet verwonderd, noch gevoelig voor de eer die hem te beurt viel, toen de eenige dochter van een landedelman zijn huwelijksaanzoek aannam. Het is waar, de oorlog had haar toch al verarmden vader totaal geruïneerd en bovendien had zij reeds in de eerste dagen haar beide broeders op het slagveld verloren, zoodat zij betrekkelijk onverschillig was wat er met haar gebeurde. De gedachte, dat zij haar verarmden vader kon steunen, had haar tot dien stap doen besluiten. ¶ Hartsilver was nu zes-en-veertig jaar, zijn vrouw juist zeven-en-twintig. Zij hadden geen kinderen, maar dat belette Hartsilver niet zich voortdurend bij zijn vrouw erover te beklagen, dat de Regeering nog steeds verzuimd had hem een adels titel te verleenen. ¶ „Denk eens aan, liefste”, had hij meer dan eens tot haar gezegd, „hoe zou je je wel voelen, als ik je de titel van „my lady” verschaft! Wat zouden we dan onze vrienden den loef kunnen afsteken, hè? En als je dan denkt aan de bedragen, die ik aan weldadige instellingen tijdens den oorlog heb geschonken! Enfin, hoop doet leven.” ¶ Gelukkig had zijn vrouw tact genoeg en gevoel voor humor om niet kwaad op hem te worden als hij zoo sprak, of het sarcastische antwoord te geven, dat haar soms op de tong lag. ¶ Maar ze kon zich niet verheelen, dat als hij niet rijk was geweest, deze laagstaande, zelf-ingenomen en zelfvoldane man wel de laatste zou zijn geweest aan wien ze haar leven zou hebben verbonden. ¶ Even later hervatte hij het gesprek. ¶ „Je weet, mijn beste Cora,” zei hij, de handen voor de borst kruisend, „dat ofschoon het mij natuurlijk leed doet, dat je verdriet hebt om dien man, Lethbridge — ik toch niet ingenomen ben met jouw gevoel voor hem, waarin ik niets anders kan zien dan een soort genegenheid — jij, een getrouwde vrouw. Het lijkt — ik weet ’t niet, maar ’t lijkt toch niet zooals ’t behoort. Als een vrouw trouwt, moet ze niet aan andere mannen denken, zeker niet met . . . vriendschappelijke gevoelens. Denk daar nu eens over na en zeg me dan of je eigen gezond verstand je dat niet zelf zegt.” ¶ Cora Hartsilver kromp ineen, maar haar man zag het niet. Wel zag hij even later, dat ze glimlachte. ¶ „Er schijnt iets te zijn, dat je amuseert, liefste,” zei hij norsch. „Mag ik vragen wat dat is?” ¶ „O, niets, Henry, heelemaal niets,” antwoordde ze snel en beet zich op de lippen. „Er viel me toevallig iets in.” ¶ „Dan was ’t dus wel iets. Waarom zeg je dan, dat ’t niets was? Je moet altijd de waarheid spreken, Cora, de geheele waarheid, zelfs in kleinigheden. En wat viel je toevallig in daarnet?” ¶ „Ik weet ’t niet meer. Ik ben ’t vergeten. In ieder geval was ’t niets van belang. Wil je mij nog even de krant geven, Henry?” ¶ „Welzeker,” antwoordde hij schouderophalend. Toen, terwijl hij haar het blad overreikte, zei hij: ¶ „Vertel me eens wat je weet van dien Sir Stephen Lethbridge. Ik ken hem alleen bij name.” ¶ „Och,” antwoordde ze onverschillig. „Ik heb hem in geen twee jaar gezien. Ik geloof inderdaad, niet sinds ons huwelijk. Hij is op de bruiloft geweest, misschien herinner je je dat wel.” ¶ „Ik herinner ’t me niet. Maar ga voort!” ¶ „Hij was bij de veldartillerie. Hij is in 1914 naar Frankrijk gegaan en was met ziekenverlof thuis toen wij trouwden. Ik geloof, dat hij nog al met mij op had.” ¶ Henry’s mond viel open. Hij keek zijn vrouw verbaasd aan. ¶ „Hoor eens, Cora . . .” begon hij, maar zij vervolgde zonder op hem te letten: ¶ „Onlangs hoorde ik, dat hij in slecht gezelschap was geraakt. Men vertelde mij, dat, wat hij in Frankrijk had meegemaakt, hem geestelijk geschokt had — ik heb al van meer zulke gevallen gehoord. Maar ik ben zeker, dat hij een man was die nooit iets oneervols zou doen. O, ik wou dat ik wist,” riep zij uit, door een plotselinge felle smart overweldigd, „ik wou, dat ik wist waarom hij zich van het leven heeft beroofd!” ¶ „Als ik jou was, mijn beste Cora, zou ik me niet druk om hem maken,” zei haar man koeltjes. „Waarschijnlijk was hij geestelijk ziek, gek — mesjogge, zooals de menschen dat noemen. Wat zich in de loopgraven heeft afgespeeld, moet inderdaad zeer aangrijpend zijn geweest. En toch — als ik jong was geweest en dienst had kunnen nemen —” ¶ Hij zweeg en staarde zijn vrouw aan. Cora lag achterover op den divan, zenuwachtig, onbedaarlijk te lachen.

TWEDE HOOFDSTUK.

MAN, VROUW — EN EEN DERDE.

¶ Den volgenden ochtend stond Cora op het punt uit te gaan, toen men haar kwam zeggen dat „Miss Yootha Hagerston liet vragen of mevrouw te spreken was”. ¶ „O, laat haar dadelijk boven komen!” riep zij uit. „En Jackson —” ¶ „Ja,

mevrouw.” ¶ „Als Mr. Hartsilver thuiskomt, zeg hem dan, dat ik niet thuis kom lunchen”. ¶ „Jawel, mevrouw”. ¶ Jackson, de kamenier, ging naar beneden, terwijl haar oogen glansden van stil plezier. Ze was al twee jaar bij de Hartsilver in betrekking, en ze sprak vaak tegen de andere bedienden over wat zij noemde „de huwelijks-mésalliance” van haar mijnheer en mevrouw. ¶ „Ik geef ze nog één jaar,” had ze nog den vorigen avond tegen de keukenmeid gezegd, „en dan is ’t uit. Hoe een dame als zij er ooit toe gekomen is zoo’n — zoo’n oud wijf als haar man is, te trouwen, is mij een raadsel”. ¶ „Oud wijf komt hier niet bij te pas”, zei de keukenmeid, die al op jaren begon te komen, scherp. „Maar overigens ben ik ’t met je eens, Mary. Enfin, de ouë staat op zijn geldzakken en dat legt veel gewicht in de schaal, als ’t op trouwen aankomt, zeg ik altijd. Ik heb nooit op gehad met die „liefde-in-een-hutje” huwelijken en dat zal ik ook nooit doen. Ik heb er indertijd mijn portie van gehad, zooals ik je al eens verteld heb, maar mijn arm oudje ligt nu onder de groene zoden en dus van de dooden niets dan goeds. Heet ’t niet zoo? En hij had toch ook zijn goede zijde, dat moet ik ook zeggen, al was hij zoo arm als een kerkkrat.” ¶ Yootha Hagerston was een van Cora’s beste en oudste vriendinnen, feitelijk de eenige vriendin, die al jaren lang haar vertrouweling was. Ze was een heel mooi meisje, zoowat twee jaar jonger dan Cora: lang, tenger, uiterst sierlijk en met een bijzonder lieflijk gezicht. Ze was een van die meisjes, die meer aantrekken door hun persoonlijkheid dan door hun mooiheid. Ze woonde alleen op eenvoudige gemeubileerde kamers bij Knightsbridge, die zij twee jaar geleden gehuurd had, nadat ze haar tehuis bij Penrith had verlaten door „het onmogelijke leven,” zooals zij het noemde, „dat ze thuis wilden, dat ik leidde, opgesloten daar buiten en zonder iets te doen te hebben”. De waarheid was, dat haar stiefmoeder een hekel aan haar had en dat haar vader niet steeds de matigheid betrachtte. Yootha was de jongste van drie kinderen; haar twee broers dienden in Indië. ¶ Toen ze Cora’s slaapkamer binnenkwam, liep Cora haar tegemoet en omhelsde haar hartelijk. ¶ „Lieveleving,” riep ze uit. „Ik ben blij, dat je gekomen bent. Ik heb je in een heele week niet gezien. Waar ben je toch in ’s Hemelsnaam geweest?” ¶ „Och, mijn ouë lui waren in de stad. Je weet, wat dat zeggen wil”. ¶ „Dat weet ik niet. Waren je vader en moeder hier?” ¶ „Stiefmoeder, alsjeblieft,” verbeterde Yootha haar. „Beleedig om ’s Hemels wil mijn moeders nagedachtenis niet. Ja, ze zijn beiden onverwachts in de stad gekomen. En waarvoor wel, denk je?” ¶ „Hoe kan ik dat weten?” ¶ „Ze wilden me overhalen om mee naar huis terug te gaan,” en Yootha lachte vroolijk. „Stel je mij voor, terug in mijn oud tehuis vol van de gelukkige herinneringen mijner jeugd, en als contrast de atmosfeer die daar tegenwoordig heerscht. Dank je wel! En waarom denk je wel, dat ze me terug wilden hebben, Cora?” ¶ „Och, houd toch op met je raadseltjes opgeven!” ¶ „Omdat de een of andere bemoeial tegen mijn vader gezegd heeft, dat ’t heelemaal niet *comme-il-faut* is, zooals ik daar alleen op kamers woon, en nu vreesde hij — of zei, dat hij vreesde — dat ik den een of anderen dag schande over onzen naam zou brengen. Stel je voor! Maar als je het mij vraagt, zal ik je zeggen, wat ik denk, dat de ware reden is. Op mijn vijfen twintigsten verjaardag krijg ik geld in handen, dat mijn overleden tante, de eenige zuster van mijn vader, mij heeft vermaakt — een heel aardig bedrag, veilig belegd — en ik ben heel zeker, dat mijn stiefmoeder hoopt, dat ik een deel daarvan ten goede zal laten komen aan haar of aan mijn vader. Je hebt geen idee hoe suikerzoet ze tegen me was, en vader ook. Ze konden maar niet genoeg van me hebben, of genoeg voor mij doen. Over vijf maanden krijg ik het geld in handen.” ¶ „Maar wisten ze dan vroeger niet, dat je dat zou erven?” ¶ „Blijkbaar niet. Ik wist er zelf niet van tot voor een paar weken en ik heb ’t je toen opzettelijk niet gezegd, omdat de advocaat, die ’t mij schreef — een vriend van me — mij vroeg om ’t voorloopig nog stil te houden.” ¶ „Dus ga je niet terug naar Cumberland?” ¶ „Mijn beste Cora, wat ’n vraag!” ¶ „O, dat doet me plezier!” riep Mrs. Hartsilver uit. „Ik weet niet hoe ik leven moest, als jij weg ging. Vertel me eens, hebben je vader of je moeder — neem me niet kwalijk, stiefmoeder — iets gezegd van Stephen Lethbridge?” ¶ „Dat heb ik en ik dacht dadelijk aan jou. Ja, ze waren er gisteravond vol van. Mijn vader zei, dat hij Stephen nog geen tien dagen geleden gezien had en dat hij getroffen was door de verandering, die hij bij hem had opgemerkt.”

(Wordt vervolgd).

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET STADHUIS-PALEIS. DE VOORGEVEL AAN DEN DAM.

IN HET MIDDEN DE ZEVEN AFSCHUWELIJKE DEUREN, WAARMEE IN 1808 DE OPEN GALERIJ WERD GESLOTEN.

'T AMSTERDAMSCH E STADHUIS-PALEIS.

I. STICHTERS EN STICHTING. DE VIERSCHAAR.

IN het oude centrum van Amsterdam, aan den „wijdvermaarden" Dam, staat breed-uit, zwaar, statig, het massieve gebouw, waarin gedurende ongeveer twee en een halve eeuw de machtige bestuurders der stad aan Amstel en IJ zetelden. Er zal wel geen onzer lezers zijn, die het niet kent, Amsterdam's oude Stadhuis, zooals het daar koelvoornaam, met zijn vele vensters, neerziet op het drukke gewoel rondom, rustig te midden van de woelige baren van het groote-stads-leven, en op wie het monumentale gebouw geen indruk zal hebben gemaakt. Want indrukwekkend is het ongetwijfeld. Of het hen ook door zijn schoonheid heeft ontroerd? Daarvan zijn we minder zeker. Want dit statige gebouw met zijn strenge lijnen en zijn uitnemende verhoudingen moge blijk geven van een volmaakte kennis van alle regelen der bouwkunst, het heeft iets koel-deftigs, dat niet terstond aantrekt, en het getuigt van een smaak, waar kinderen van dezen tijd ietwat vreemd tegenover staan. Het is trouwens waarschijnlijk, dat de groote meerderheid der 17de eeuwse Amsterdammers, die dit monumentale gebouw hebben zien verrijzen, hun nieuwe Stadhuis al evenzeer als een vreemdeling in hun midden hebben beschouwd, en wellicht dit nog sterker hebben gevoeld, omdat toen daar omheen het stadsbeeld, dat thans een mengelmoes van minder of meer wangedrochtelijke huizen van allerlei soort te zien geeft, één scherp uitgesproken Hollandsch karakter vertoonde. Welk een vreemdeling echter! Welk een trotsch gebouw, met voor dien tijd geweldige afmetingen! Welk een uiting van macht en zelfverzekerdheid! Maar al mocht hun Amsterdamsche trots, door een en ander gestreeld, aan hun bedenkingen niet geheel het zwijgen hebben

opgelegd, het bleef toch zonder gevolg. Want het deftig-klassieke, de strenge vormen van Jacob van Campen's stijl, een navolging van dien van Andrea Palladio en Giacomo Barozzi, welke voornamelijk het beoogd effect verkrijgt door toepassing der klassieke zuilorden, was wel degelijk naar den smaak van de zonen der snel-vermogen geworden kooplieden, uit wie de regeerders van stad en gewest werden gekozen. De beschaafde klasse begon zich allengs aan een geweldige vereering van het oud-Romeinsche te buiten te gaan, en vormde een van de breede massa vrij scherp afgescheiden groep, in wier oogen — laten we ons tot het gebied der bouwkunst bepalen — een stijl niet meer kon bekoren, die zóó oorspronkelijk was geworden, dat hij ternauwernood nog herinnerde aan de Italiaansche renaissance, waaruit hij was voortgekomen, een stijl die met zijn schilderachtige lijnen, zijn overdadige, vaak echt-volksche versierselen, allesbehalve „deftig" was, en voornaamheid geheel miste. En 't is waarlijk geen wonder, dat de klassieke stijl van Van Campen — al gaf hij dan aan zijn bouwwerken iets eigens, wat echter nog niet „iets-Hollandsch" wil zeggen — buitengewoon in den smaak moest vallen van de trotsche bestuurders der machtige koopstad die zich vergeleken met de Consuls van het oude Rome. ☒ ☒ Over de beteekenis van „s werelds achtste wonder" als kunstwerk, kan verschillend gedacht worden; de lof dat het „s bouwkunst schoonste uiting" genoemd moet worden, zal niet ieder het willen toezwaaien. Maar als *geschiedkundig* monument, als openbaring van Amsterdam's majesteit en rijkdom, als zetel van trotsche regenten die de machtigste stad van het belangrijkste gewest, Holland, bestuurden, en zoodoende ook direct of indirect invloed uitoefenden op den loop der zaken in alle de Zeven Provinciën, neemt het — en daarover kan géén verschil van

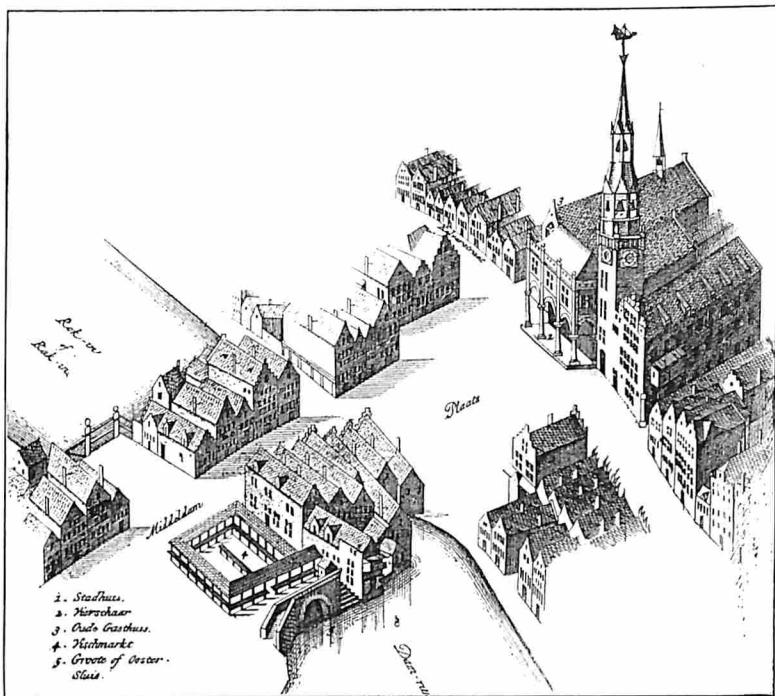
Foto Aug. F. W. Vogt.

HET STADHUIS-PALEIS, GEZIEN VAN HET ZUIDWESTEN.

meening bestaan — in ons land een eerste, misschien wel de eerste plaats in. Nauw daarmee samenhangt een andere merkwaardigheid van dit gebouw: het is bedoeld als de eigenlijke zetel, het „burgerhof”, het Kapitaal van de Regeering der vrije Nederlanden, het is een forsche belichaming van de gedachte, dat het behoud en de welvaart der Zeven geunieerde Provinciën afhangen van Holland, en dus voornamelijk van Holland's eerste stad: Amsterdam; het kiest in zijn versieringen onbewimpeld de partij van hen, die meenen, dat de belangen der Republiek niet beter gediend kunnen worden, dan door de belangen van Holland en Amsterdam vóór te laten gaan, de partij van hen, die hun voorvechters vinden in Oldenbarnevelt eerst, in Johan de Witt later, en die, als de stadhouders uit het huis van Oranje — onder Maurits komt de tegenstelling het eerst naar voren — van meening blijken te zijn, dat het algemeen belang niet steeds synoniem is met dat van Holland, in deze Stadhouders hun tegenstanders gaan zien, wier schadelijke invloed zoo spoedig als dat maar mogelijk blijkt, dient uitgeschakeld te worden. „Den vierden dag vóór den 1en November des jaars 1648, waarin een einde kwam aan den oorlog die sedert meer dan tachtig jaren zoo ter zee als te land tusschen het volk der Vereenigde Nederlanden en de drie Philipsen, koningen van Spanje, gevoerd werd, nadat de vrijheid van het vaderland en den godsdienst bevestigd waren, is onder de regeering der Heeren Burgemeesteren Gerbrand Pancras, Jacob de Graaf, Sybrant Valkenier en Pieter Schaap deze steen door de zonen en neven der genoemde Heeren Burgemeesteren, als den eersten grondslag van dit gebouw gelegd”. Ziehier de vertaling van het Latijnsche opschrift onder het beeld der Amsterdamsche Stedemaagd in de Vierschaar. Ziehier ook alles in het gebouw, wat rechtstreeks aan den worstelstrijd met Spanje herinnert. Amsterdam heeft tot dien strijd niet den eersten stoot gegeven, maar toch, na de eerste jaren van voorzichtig afwachten, met zijn macht en zijn rijkdom zóózeer tot den goeden afloop bijgedragen, en tevens ook zóózeer zijn geweldigen bloei aan dien strijd te

danken gehad, dat het voor de hand hadde gelegen, marmer en doek in dit trotsche stede-huis van de geweldige worsteling te laten spreken. Maar bezwaarlijk was dit mogelijk zonder ook te spreken van de mannen, die in dezen strijd zóó vooraan zijn gegaan, dat men zich zonder hen het welslagen nauwelijks denken kan: van een Willem I, een Maurits, een Frederik Hendrik. En daarom, zoo dachten de heeren regeerders, er maar liever over gezwezen, en de noodige motieven ontleend aan de Romeinsche oudheid, aan de mythologie, aan de Oud-Testamentische verhalen een enkele maal, aan het tijdvak der Batavieren desnoods. Vooral begrijpelijk wordt deze houding, als men bedenkt, dat juist in de eerste jaren van den bouw de tegenstelling Amsterdam—Oranje scherp naar voren was gekomen: de eierzuchtige Willem II wenschte den vrede met Spanje niet, Amsterdam daarentegen achtte voortzetting van den oorlog niet in zijn belang, en wist zijn wil te doen zegevieren. Slechts enkele jaren later gaat de stille strijd over in een openlijke: de Prins beraamt zijn aanslag op Amsterdam. En als de jonge Oranjevorst spoedig daarop sterft, neemt Holland — geheel in overeenstemming met de opvattingen van Amsterdam's regenten — het besluit, het Stadhouderschap open te laten, en het is in dit stadhouderlooze tijdperk, dat het nieuwe Stadhuis voltooid wordt, als belichaming van een stedetrots, die slechts God, geen enkel sterveling, als meester boven zich erkent. Het is opvallend hoezeer Vondel in zijn „Inwijdinge van 't Stadhuis te Amsterdam” zich één van geest toont met de stichters van dezen „hoogen burgh der Vrijheit”. Van het Huis van Oranje, en de onvergelykelijke diensten, door een drietal zijner leden aan de zaak der vrijheid bewezen, rept hij met geen enkel woord. Op Willem II's aanslag zinspeelt de dichter enkele malen, en dat in niet zeer welwillende bewoordingen. Zoo lezen we:

De Nydigheit zocht eerst de poorten stil t'ontgrendelen,
En daeghde, uit eenen mist, voor stadt op, met haar vendelen. . .
bij Vondel's vermelding van de verschillende gebeurte-

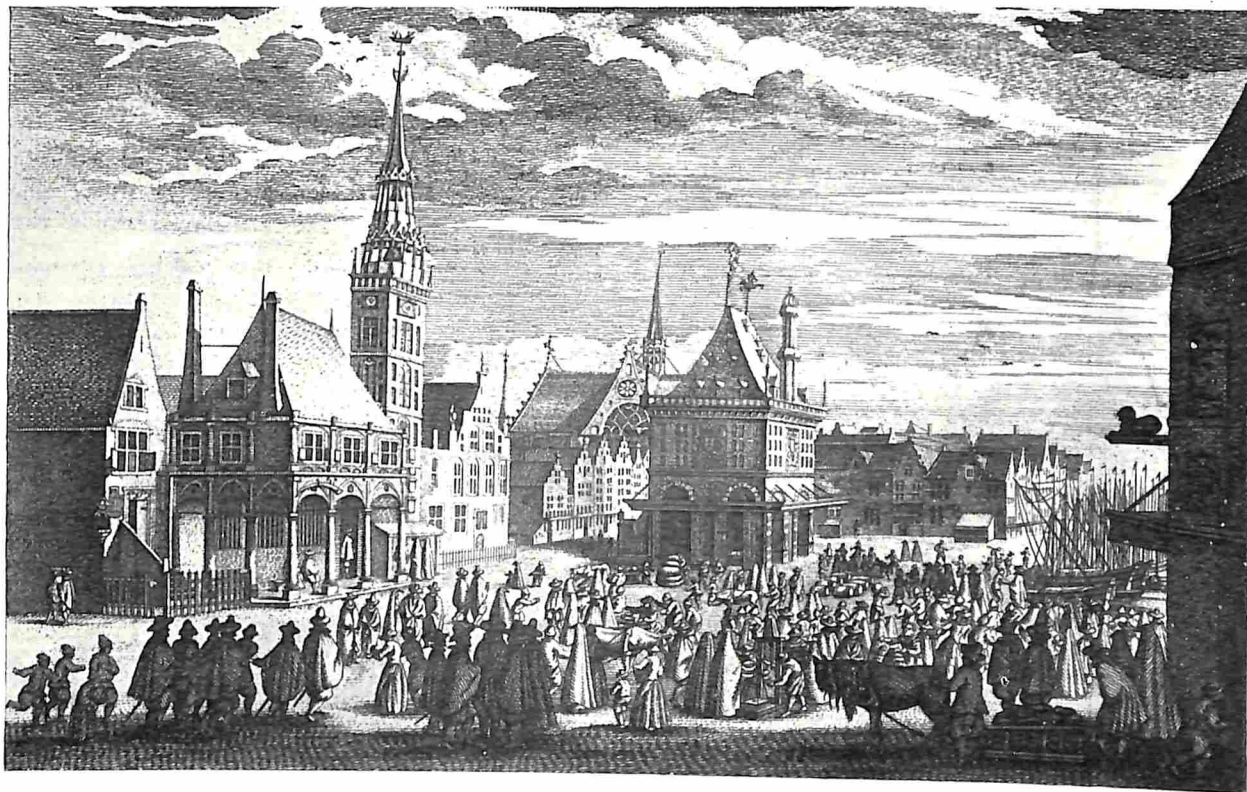

AMSTERDAM'S OUDE STADHUIS MET OMGEVING
IN 1544.

Gedeelte van den plattegrond van Corn. Anthonisz.

nissen, die den bouw vertraagd hebben. Een ander maal worden „eervergeten schelmen” gewaarschuwd, de zoo machtige stad niet te tarten. Als men niet beter wist, zoo zegt Busken Huet terecht, men zou wanen „dat er spraak was van eene bloedgierige onderneming tegen het Nederlandsch volksbestaan door een anderen hertog van Alva”. Maar niet alleen van de gevoelens van Amsterdam's regeerders op staatkundig terrein geeft dit Stadhuis een afspiegeling; luide ook, en positiever, getuigt het van hun eigenaardige, en ditmaal wel zéér stellig van die der groote massa afwijkende denkwijze op het gebied des geestes. Wie binnen deze grijze muren meent een helderder inzicht te krijgen in de geestelijke stroomingen van de tweede helft der 17de eeuw, zooals die zich in de rijke koopstad openbaarden, komt wel zéér bedrogen uit, of krijgt althans een zéér eenzijdig beeld te zien, dat slechts spreekt van de eigenaardige mentaliteit der kleine groep waaruit de stedeheerschers voortkwamen, die zich — wij wezen daar hierboven reeds op — den neo-romeinschen mantel om de leden hadden geslagen, en wel door een zéér diepe kloof gescheiden waren

van de strenge Calvinisten, die toch zulk een groote macht in den lande vormden. Het is verwonderlijk hoe weinig datgene wat leefde in de groote massa van het volk, in dit Stadhuis tot uiting komt: er is niet alleen geen punt van aanraking met de nationale overleveringen der middeleeuwen, er is ook een volkomen negeeren van de gereformeerde geloofsopvattingen, en men constateert met verbazing, dat in diër mate de geest van de mannen der Dordtsche Synode verre stond van de patriciërs die de groote stad bestuurden, dat zij er zelfs niet aan dachten deze diepgaande verschillen te bemantelen. Men moet zich dit alles voor oogen houden, wil men dit monumentale gebouw naar waarde schatten, het begrijpen, en het bewonderen. Bij veel schoons wat er te zien valt, blijft het hart aanvankelijk koud, omdat men staat tegenover uitingen van een geestesgesteldheid, waartegenover men zich vreemd gevoelt. Maar dan rijzen voor uw geestes oog de krachtige figuren van de stichters, dan rijst uit nevelen van voorbijen tijd voor u op de scheeprijke machtige koopstad, de trotsche onafhankelijke eerste stad van de vrijgevochten Nederlanden, die zich dit monumentale gebouw schiep, dan gaan deze hoge zalen, deze marmeren galerijen, deze rijke beeldhouwwerken u in heldere taal spreken van het flonkerpunt van Neerland's gouden eeuw, en dan begrijpt ge, dat dit monument van Amsterdam's grootheid zóó werd, en niet anders. Allereerst natuurlijk is daarvoor noodig, dat men iets weet van Amsterdam's positie in de Republiek, van den snellen opbloei der stad na haar afwerpen van het Spaansche juk, van haar macht en rijkdom, van haar wereldbeteekenis. Maar wie, die slechts iets weet van de geschiedenis van zijn Vaderland, is dáármee onbekend? Zulk een overvloed van stof biedt het merkwaardige gebouw waarvoor wij staan, dat de beperkte plaats die in dit blad beschikbaar is, slechts kan worden gebruikt voor het neerschrijven van het allernoodzakelijkste. Daarom ook slechts enkele woorden over wat aan den bouw van het „achtste wonder” voorafging. Omtrent het oudste Amsterdamsche Stadhuis is niets met zekerheid bekend dan dat het stond op de bekende plek aan de Westzijde van den Dam, toen meestal Plaats geheeten, en dat het in 1421 in vlammen is opgegaan. Zijn opvolger trof in 1452 eenzelfde lot. In ditzelfde jaar nog werd met den bouw van het nieuwe Stadhuis begonnen, welks uiterlijk uit tal van afbeeldingen en ook beschrijvingen bekend is. Het bestond uit vier gedeelten, hoogstwaarschijnlijk in verschillende tijden gebouwd, die een schilderachtig geheel vormden. Het oudste gedeelte bevond zich aan de Noordzijde; dit, met den slanken gothischen toren er naast, is wellicht het herstelde overblijfsel van het vroegere „stede huys”. Van uit de ramen van dit gebouw werden alle publieke afkondigingen gedaan. In de beneden-

AMSTERDAM'S OUDE STADHUIS (LINKS) MET OMGEVING, IN DEN AANVANG DER
ZEVENTIENDE EEUW.

Naar de gravure van Claes Jansz. Visscher.

verdieping ervan zetelde de Wisselbank. Ten zuiden van den toren (waarin zich de burgemeesterskamer bevond) sprong een gothische, op zuilen rustende galerij naar voren; dit was de vierschaar, waar de schepenen zetelden en de doodvonnissen werden uitgesproken. Het vierde gedeelte werd eerst in 1492 bij het stadhuis getrokken; 't was het oude St. Elizabeths- of Heilige-Geest-gasthuis, dat in 1421 ook door den bekenden brand verwoest, maar daarna weer hersteld was. Na deze uitbreiding was het Stadhuis aan alle zijden door straten omringd en nieuwe vergrotingen werden dus onmogelijk. Wie de afbeeldingen van dit oude Stadhuis beziet, begrijpt, dat het reeds na ruim een eeuw veel te klein was. Bovendien was het niet zeer soliede ge-

bouwd, zoodat het reeds tegen het einde der 16de eeuw bedenkelijke teekenen van bouwvalligheid vertoonde: vooral de toren gaf veel zorg. In 1615 brak men veiligheids-halve zijn spits af, die vervangen werd door een schuin dakje, maar zelfs dat moest in 1640 verwijderd worden.

⌘ Niet verwonderlijk, dat men ernstig begon te denken aan het bouwen van een nieuw Stadhuis, dat beter aan de steeds groeiende behoeften kon voldoen, en welsprekender van der stede zoo snel toegenomen rijkdom en welvaart zou getuigen.

In 1639 werd een commissie benoemd om te onderzoeken of 't wenschelijk was tot den bouw van een nieuw stadhuis over te gaan en juist een jaar later werd tot den nieuwen bouw besloten.

⌘ Over de voorloopige plannen, over den aankoop van beledende huizen, noodig voor den bouw van een Stadhuis, dat, zooals de Vroedschap

meende, „niet bekrompen behoort gemaect te worden,” willen wij hier zwijgen. Vermelden wij alleen, dat

eerst den 18en Juli 1648 heeren burgemeesteren met het door Jacob van Campen gemaakte plan, dat

is uitgevoerd, tot de Vroedschap kwamen. In den aanvang van hetzelfde jaar evenwel was reeds

de eerste der 13659 palen voor de fundeering in den grond geheid. Geregeld zette men

het werk voort, en een spoedige voltooiing werd niet alleen wenschelijk maar zelfs nood-

zakelijk, toen het oude Stadhuis in 1652 door brand vernield werd. Maar een moeilijke

tijd was aangebroken: de oorlog met Engeland deed Amsterdam's welvaart kwijnen, zijn handel verlammen, en

men begon zich af te vragen, of het wel aanging een zoo grootsch bouwwerk in zoo

slechte tijdsomstandigheden volgens de oorspronkelijke plannen te voltooiën. ⌘ In

een moedelooze bui nam men 27 Juli 1653 het besluit, op den benedenbouw niet meer

dan één verdieping op te trekken. „Ten opzichte van de quade tyden ende de

schaersheyt van de finantiën op de thesorie” — zoo heet het in dit besluit — „is geresolveert, dat het stadhuis, in

plaats van 2 estagien hoogh, zoo als het is geprojecteert te maecken, niet hooger en sal

zyn als eene, volgens de afteyckeninge, den Raedt daarvan geëxhibeert. Ende is tefens

daerby geresolveert dat deze Resolutie, ten hoogste strekkende tot mesnage, met

een posterieure Resolutie niet en sal connen worden geëverneert”. Toch is, gelukkig, nog

geen twee jaar later, na den vrede van Westminster, dit besluit bij een „posterieure Reso-

lutie” ingetrokken. ⌘ En enkele maanden daarna, in Augustus van het jaar 1655, betreft het stadsbestuur „s werelds achtste

wonder,” zooals Constantijn Huygens het opgetogen noemde, in zijn gedicht aan de „doorluchte Stichter.” ⌘ Het gebouw

was toen echter nog verre van voltooid; niet alleen wat het inwendige betreft, maar ook uitwendig; zelfs het dak was in

1655 nog niet gereed. In de jaren 1656 en '57 eerst waren de beeldgroepen in de frontons aan voor- en achtergevel afge-

werkt; in 1664 eerst werd met den bouw van den toren aangevangen. ⌘ De Vierschaar echter, tenminste haar prachtig

beeldhouwwerk in het benedengedeelte, was reeds in 1654 gereed gekomen. De velen, die dagelijks het grijze Stadhuis

voorbijgaan, zouden zonder eenige moeite dit vertrek, waar

schepenen op eisch van den schout de doodvonnissen wezen, kunnen bewonderen, als niet in 1808 de open galerij in het middenstuk van den voorgevel was afgesloten, als niet de zeven openingen van de foei-leelijke deuren waren voorzien, die daar nog steeds het gebouw ontluisteren. De oorspronkelijke toegangen tot twee ruime voorhuizen, twee ter linker- en twee ter rechterzijde, die, aanvankelijk ook open, in 1664 door deuren gesloten werden, waren achter deze galerij aangebracht, en tusschen dit paar toegangen waren drie door bronzen hekken afgesloten vensters, die in de vierschaar uitzicht gaven. Thans is dit schoone vertrek achter de dichtgemaakte galerij verborgen, die met uitzondering van de als ingang in stand gehouden ruimte ter linkerzijde, ten dienste staat van de

„paleiswacht”; thans zijn nog bovendien de openingen der Vierschaar door matglazen

vensters gesloten. Een betrekkelijk kleine verandering, waardoor echter het ge-

heele gebouw verknoeid is, en die ons volmaakt onnoodig voorkomt.

In het volgend nummer komen wij, sprekende over de gebeur-

tenissen van 1808, op deze verknoeijing terug. ⌘ Thans ter

Vierschaar. In het linker, als zoodanig nog gebruikte voor-

huis, ziet ge aan uw rechterhand den toegang tot het luis-

terrijk vertrek, dat door prof. Brugmans zoo terecht „een

der heerlijkste kunstgewrochten benoorden de Alpen” is genoemd. Hij is afgesloten

door twee bronzen hekken. Daar doorheen aanschouwt ge

een weelde van beeldhouwd marmer, die het moeilijk maakt de aandacht op de toch zeer

bezienswaardige hekken te bepalen, welke door Gillis Wy-

brands zijn vervaardigd. Zij prijken, als trouwens het ge-

heele gebouw, met allerlei zinnebeelden, deze op de gerechtigheid betrekking hebbend.

Op den eenen vleugel aanschouwt men de gekruiste

zwaarden der gerechtigheid (de aardse straf), op den anderen

Jupiter's bliksemschichten (de goddelijke straf); verder ziet men er de boom der kennis

van goed en kwaad, waar tusschen het oude en nieuwe wapen van Amsterdam hangen.

Een slang houdt beide deelen gesloten. In de gevulde onder-

paneelen der afsluiting herinneren doodshoofden en been-

deren aan de gevolgen der misdaad; daar tusschen slingert zich een lint met Vergilius'

woorden: Discite justitiam moniti et non temnere divos (Be-

oefent de rechtvaardigheid, en veracht de godheid niet). ⌘

Dan, als de hekken voor u

geopend zijn, richt ge terstond uw blikken op de westzijde, waar een wonder van beeldhouwkunst den wand dekt. Boven

een marmeren bank, waarop de Schout en de negen Schepenen plaats namen als aan een ter dood veroordeelde

zijn vonnis werd voorgelezen, en waarheen drie treden leiden, dragen vier vrouwelijke caryatiden, meesterlijk gehouwen,

een sterk vooruitspringende kroonlijst; de twee buitenste bedekken uit schaamte haar aangezicht met de handen; de

handen der twee andere, die met gelatenheid haar vonnis schijnen af te wachten, zijn op den rug gebonden. Tusschen

elk paar beelden ziet men, alweer in 't marmer gehouwen, oostersche weefsels, waarop het oude en nieuwe wapen der stad zijn aangebracht. In de drie open vakken drie reliefs.

⌘ Het middelste, het fraaiste tevens, is een voorstelling van

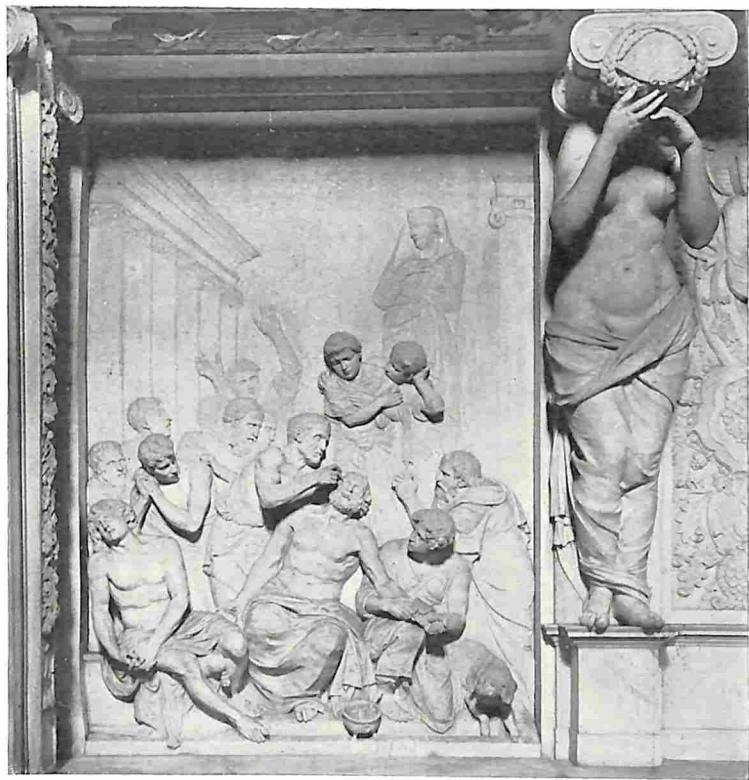
Foto C. Steenbergh.

HET STADHUIS-PALEIS.

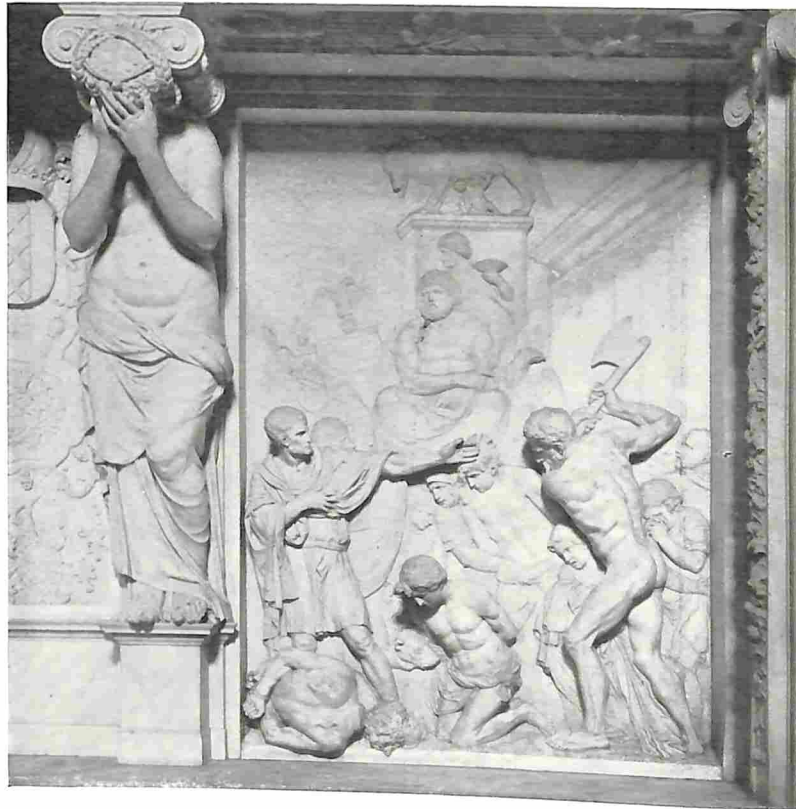
DE BRONZEN HEKKEN, DIE DE TOEGANG TOT DE VIERSCHAAR AFSLUITEN.

Salomo, den bekenden twist tusschen de twee vrouwen beslechtend; ter linkerzijde ziet men Seleucus, wetgever der Romeinsche stad Locris, die zich een oog laat uitsteken, omdat hij zijn zoon tot het verlies van diens beide oogen had moeten veroordeelen, en hem er althans één wilde laten behouden; ter rechterzijde straft Brutus zijn beide zonen, die wegens samenspanning met den vijand veroordeeld waren, met onthoofding. Deze voorstellingen zijn vermoedelijk door Jacob van Campen, die eigenlijk schilder was, ontworpen, en door Arthur Quellijn uitgevoerd. 't Zijn inderdaad schilderijen in marmer, waarbij de voor een beeldhouwer bijna onoverkomelijke bezwaren om perspectivische effecten te bereiken, niet geheel konden worden overwonnen. Maar toch, welk een machtig kunstenaar is hier aan het werk geweest! Een meesterschap, zóó luide sprekend, dat men zijn bedenkingen het zwijgen oplegt. ☼ Reeds door dit kunstwerk alleen heeft de in 1609 te Antwerpen geboren Quellijn zijn naam onsterfelijk gemaakt. Maar meer is er in het geheele gebouw, waarin deze kunstenaar zich een meester toonde; 't is voor een groot gedeelte zelfs aan hem, of zijne leerlingen, te danken, dat er zooveel te bewonderen valt, en niet zonder verbazing vraagt men zich af, hoe deze Antwerpenaar zoo met hart en ziel kon meewerken aan de verfraaiing van een gebouw, dat bedoelde luide de macht en grootheid te verkondigen van de stad, wier geweldige bloei nauw samenhang met den droeven val van zijn eigen vaderstad aan de Schelde. Meer is er óók in de Vierschaar zelve. Want daar is nog, tegenover den ingang, in een nis, waarin bijzonder fraaie kinderfiguurtjes met doodshoofden zijn gehouwen, het marmeren gestoelte van den secretaris, die de vonnissen voorlas. In 'de voorzijde van dit gestoelte is de Stilzwijgendheid gehouwen, voorgesteld door een vrouw met den vinger op den mond, bij een doodshoofd en een vliegende gans met een steen in den bek! ☼ In de bronzen hekken der vensters aan de Damzijde ziet men duidelijk de openingen, waarin vuurmonden konden worden geplaatst om in tijden van oproer den Dam te bestrijken. Tusschen deze vensters staan, in nissen, marmeren beelden, de Gerechtigheid en Voorzichtigheid, die ons minder sterk door hun schoonheid hebben getroffen. Dan ziet men in dit wondere vertrek nog een schat van ornamenteel beeldhouwwerk; alles heeft zinnebeeldige beteekenis. Paradijsslangen, bundelbijlen, palmtakken, het Alziend Oog, Medusahoofden, gekruiste zwaarden, schedels, bekkeneelen enz., spreken van de verleiding en den val, het wereldlijk en goddelijk gezag, het recht en de vergelding. Verder zijn met groote zorg plantaardige versierselen aangebracht, voornamelijk distels, hulst en schadelijke gewassen. Of dit alles werk van Quellijn zelve is? Dat staat niet vast. ☼ De Vierschaar kan geen „zaal" genoemd

worden: haar oppervlak beslaat slechts 8½ M. bij nog geen 5 M.; het publiek moest dan ook buiten, in de open galerij, de terechtzittingen bijwonen. Dit is wel eens een fout genoemd van van Campen's ontwerp. Maar zou 't niet geheel in den geest van de hooghartige regenten geweest zijn, het „profanum vulgus" op deze wijze de zittingen te laten bijwonen en 't toch op een afstand te houden, achter de bronzen hekken, zoodat ingrijpen van het volk in den loop van het recht onmogelijk was? Wij vermoeden dat de ruimte wel degelijk opzettelijk zoo klein is gehouden. Het is niet onmogelijk, dat Jacob van Campen, geenszins uit eigen beweging, in dit opzicht de situatie van het oude Stadhuis gevolgd heeft: ook d'ár de open galerij voor de kleine vierschaar. ☼ Het grondvlak der Vierschaar moge klein zijn, haar hoogte is geweldig: niet minder dan 21 M. Want het overwelfde vertrek neemt twee verdiepingen in. De versiering tot de hoogte der eerste verdieping, waartoe wij ons tot dusverre bepaald hebben, is onder toezicht en naar 't ontwerp van van Campen geschied, en door Quellijn en zijn helpers uitgevoerd. Met het bovendeel is dat echter niet het geval. In 1654 ontrok van Campen zich aan het werk. Daniël Stalpaert, als stadsarchitect met het toezicht op den bouw van het Stadhuis belast, schijnt tegen hem geïntrigeerd en hem uit de gunst der Burgemeesteren te hebben gedrongen. Stalpaert leidde nu verder het werk, en hij is verantwoordelijk voor de versieringen van het bovendeel, die veel minder geniaal zijn, maar bovendien geen gelukkig geheel met de rest vormen. Tegenover den ingang, boven het reeds vermelde opschrift dat herinnert aan de eerste steen-legging, staat het beeld van Amsterdam's Stedemaagd, op 't hoofd de keizerskroon; leeuwen liggen aan haar voeten, en ter weerszijden ziet men de stroomgoden van Amstel en IJ. Daarboven zijn tegen den wand de wapens der vier Burgemeesters aangebracht. Al dit beeldhouwwerk is vervaardigd van fijn zandsteen, en treft misschien vooral ook daarom minder dan het marmerwerk beneden. In den tegenovergestelden wand is een thans dichtgemaakt raam, dat in de kamer der Burgemeesters uitkomt, en hen in de gelegenheid stelde, van uit den hooge het spannen der vierschaar bij te wonen. ☼ In de drie vakken boven het gestoelte van schout en schepenen, die van Campen met zinnebeeldige schilderijen had willen versieren, werden, ter betere verlichting van de hoofdtrap naar de Burgerzaal, die zich achter de Vierschaar bevindt, ramen aangebracht. Daar juist tegenover boden openingen een blik in het vertrek, van de „pui", de galerij achter het tegenwoordige balkon; zij zijn thans met zeer misstaande groote spiegelruitjes gesloten. ☼ De Vierschaar treft te meer in dit land, dat zoo arm is aan beeldhouwwerk. Weinig bevroeden de velen, die over den Dam gaan, welk een schoonheid

Foto's C. Steenbergh.

HET AMSTERDAMSCH STADHUIS PALEIS.
HET LINKER- EN RECHTERVAK VAN DEN GEBEELDHOUDEN MARMEREN WAND ACHTER DEN
ZETEL VAN SCHOUT EN SCHEPENEN IN DE VIERSCHAAR.

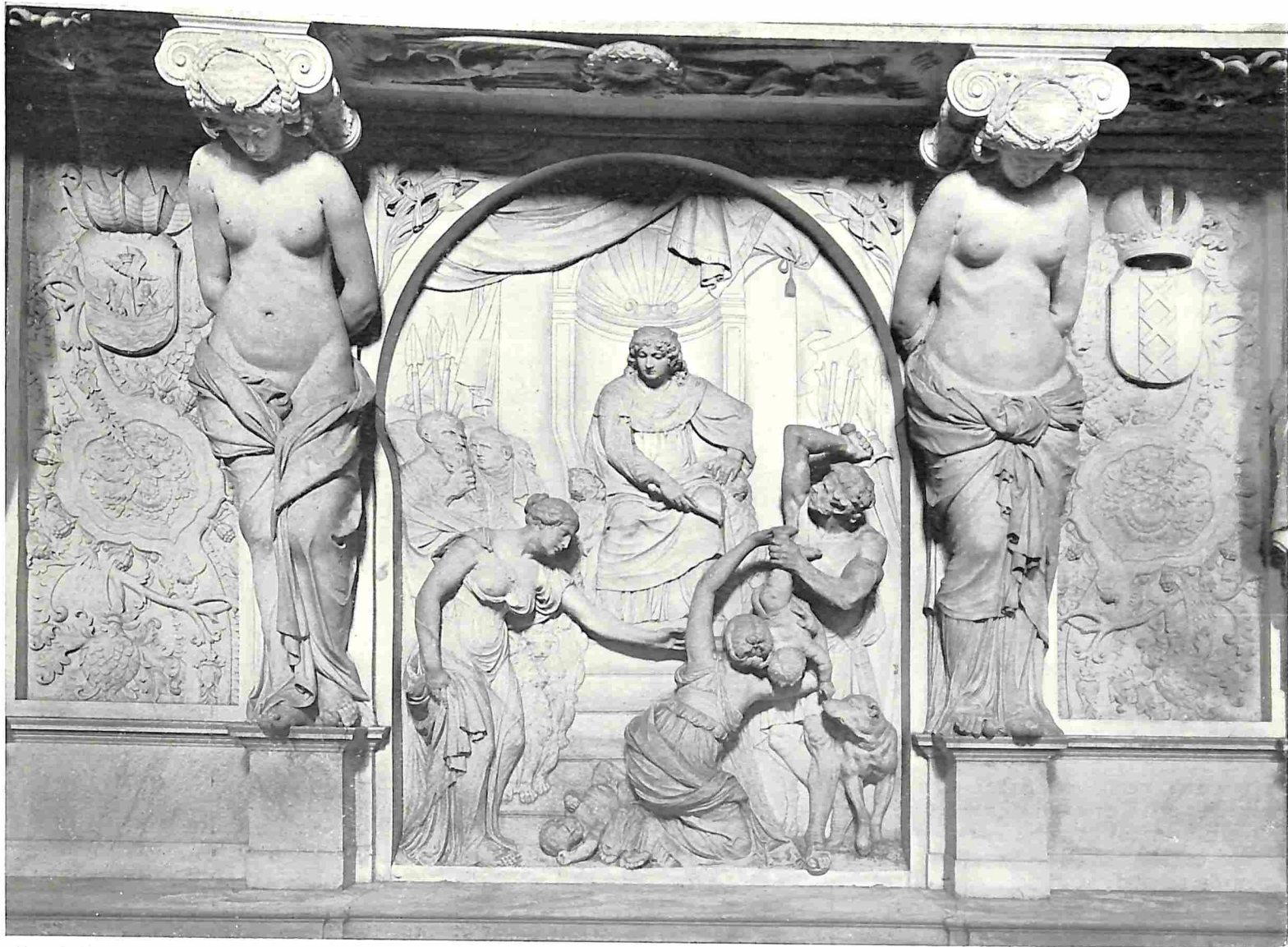

Foto C. Steenbergh.

*HET AMSTERDAMSCH E STADHUIS-PALEIS.
HET MIDDENVAK ACHTER DEN ZETEL VAN SCHOUT EN SCHEPENEN IN DE VIERSCHAAR.*

daar in hun onmiddellijke nabijheid in marmer praalt. Geen glimlach ontlokt de hier en daar in zijn dithyrambe wel wat al te opgetogen Vondel, als hij, van de Vierschaar en Quellijn's kunst sprekende, zegt:

Men vraege elck meesterstuck: de stommen zullen spreekken,
En pleiten voor den man, die zulck een kunst en schat,
Als Aertsbeelthouwer van de zegenrijkste stadt,
Besteede aan 't Kapitoel der Amsterdamsche Heeren....

(Wordt vervolgd).

A. LOOSJES.

Rookende vrouwen te Venhuizen.

IN „Noordhollandsch Arkadia" (een reisbeschrijving in dichtmaat van den doopsgezinden predikant Claas Bruin, gedrukt in 1732) vind ik het volgende in de samenspraak van Meester Waarmond en z'n leerling Weetlust, die, op hun rondreis door Noord-Holland, van Westwoud naar Venhuizen waren gewandeld.

Waarmond.

Sta stil: hier moet ik U wat nieuws vertoonen
In deese laan, hetgeen ge nooit misschien
O, Weetlust! in uw reizen hebt gezien.

Weetlust.

Wat wilt ge mij, o Waarmond! toch doen weten.

Waarmond.

Zie daar een rei van vrouwen, neergezeten
In de avondlucht, een vreemde snoeperij
Gebruiken; elk heeft eene doos op zij
Van zilver, met tabak gevuld, zij dampen
Met vrolijkheid en weeten van geen rampen;
Daar staan zij op en springen heen en weer.

Weetlust.

Is 't mogelijk? zulks zag ik nimmer meer
Van vrouwen, die 't zich billijk moesten schamen.
Zeg, Waarmond zijn dit dingen die betaamen?

Waarmond.

Zacht, zacht: geef toch aan 's lands gewoonte en zeën
Wat toe, eer gij door uw voorbarigheên
Een oordeel velt, 't geen u wel mogt berouwen,
Waarom toch dit niet toegestaan aan vrouwen,
Daar gij het duldt in 't manlijke geslagt,
Is ooit een wet daar tegen ingebracht?

Weetlust.

Welvoeglijkheid moest haar een voorschrift weezen
Die zou haar haast van dat gebrek geneezen.

Waarmond.

Welvoeglijkheid moest dan die kunne ook raên,
Om zich van pracht en ijdele eer te ontslaên,
En alles wat de waereld steekt in de oogen,
Wanneer ze zich verrijkt ziet met vermogen,
Dit zien we aan met onverschilligheid,
Ja dikwijls wordt er nog wel voor gepleit.
Waarom? omdat in 't land dat wij bewoonen,
Die mode haar voor opspraak kan verschoonen;
Veroordeel dan hier dees gewoonte niet,
Omdat ge die nooit in uw woonplaats ziet:
Want elk Gewest heeft zijn bijzondere zeden,
't Geen hier misstaat wordt elders aangebeden".

☞ Tot de bijzondere zeden van de Venhuizers uit 't begin van de 18e eeuw schijnt dus behoord te hebben, dat de vrouwen 'n tabaksdoos op zij hadden en pijpjes rookten. Uit de bijvoeging, dat ze er bij heen en weer stonden te springen, zou men kunnen opmaken dat ze nog wel 'n ander gebruik van „'t manlijk geslagt" volgden, want men kan moeilijk aannemen, dat de dames van 't rooken alleen zoo vroolijk werden.
☞ Of *alle* vrouwen van Venhuizen toen ter tijde zoo mannelijk waren, blijkt ons uit de beschrijving niet. Maar dat de schrijver het feit, dat hij vermeldt, uit z'n duim zal hebben gezogen, kunnen we moeilijk aannemen. De vraag is echter, of 't regel of uitzondering was.

J. SCHUITMAKER Cz.

DE MERANER SALTNER. ¹⁾

DE wijze, waarop in de omgeving van Meran de wijnstok wordt verbouwd, die er aan het berglandschap een zoo bijzondere bekoring verleent ²⁾, maakt van oudsher eene strenge bewaking van den wijngaard, met zijn onder het gebladerte verscholen gangen en paden, noodzakelijk. Reeds uit den tijd der Tiroler burggraven dagteekent de instelling van den Meraner Saltner; hij is de van overheidswege aangestelde bewaker van den wijngaard gedurende den rijptijd der druiven, houdt ook over andere vruchtengarden een wakend oog, en is zoowel wat aangaat zijn kleederdracht als eigenaardigheden, aan de uitoefening van zijn ambt verbonden, zeer de aandacht waard. Zijn kleeding is in het algemeen de gebruikelijke dracht der mannen in de Meranerstreek, doch wijkt op bepaalde punten sterk daarvan af. Zij is als volgt te omschrijven: In de plaats van het korte jasje treedt een kuras van dik rundleder met in vieren gedeelten schoot, zonder kraag en mouwen. Van een opgenaaid schouderstuk vallen lederen riemen langs den bovenarm; zij zijn verbonden aan de van den pols tot over den elleboog reikende manchetten. Om de heupen sluit een breede, dikwijls rijk en kunstig met penneschachten bestikte, lederen gordel; voorts siert een keten, waaraan vele wildezwijnen-tanden, penningen, een signaalfluit e.d. hangen, de borst. De korte lederen broek laat de knieën bloot. Om de kuiten sluiten dichtgeknoopte lederen kappen. De voeten zijn in zeer grove schoenen gestoken. Het meest merkwaardig is echter de hoofdbedekking. Het onderstel van vilt is met eekhoornvel overtrokken. De breede zijden loopen boven het voorhoofd en in den nek eenigszins op. Van het midden verspreidt zich een overvloed van hane- en pauweveren en bloemen; van terzijde hangen langs de schouders vossestaarten af. Ter meerdere verschrikking laat de Saltner daarbij nog den baard lang groeien; voorts is hij gewapend met een hellebaard om ongewenschten bezoekers den toegang tot den wijngaard te beletten, en met een pistool, waarmede van tijd tot tijd schrik-aanjagende schoten worden gelost. Het is wel te betreuren, dat de merkwaardige verschijning van dezen menschenverschrikker meer en meer tot het verleden gaat behooren. Een eenvoudige grijsgroene uniform en het geweer hebben de oude dracht en bewapening, die den dief van dezen tijd niet voldoende schijnen te kunnen afschrikken en trouwens wel zeer in het ooglopend zijn, nagenoeg overal vervangen.

Alleen des Zondags kan men in de meer centrale gedeelten van eenige naburige gemeenten — dank zij het beschermend optreden van de Vereeniging voor Heimatschutz, — den Saltner nog in zijn potsierlijk ambts-gewaad zien fungeeren, terwijl men hem voorts nog aldus kan leeren kennen bij de viering der zgn. „Wimmfeste” waarover straks iets zal worden medegedeeld. De Saltner wordt tegen Laurentiusdag (10 Augustus) of tegen Maria-Hemelvaart (15 Augustus) in dienst genomen, en vangt dan een, tot het einde van October durend, zwaar ambt aan. Dag en nacht moet hij door velden en gaarden zwerven om de druiven en ander ooft te bewaken. Betrapt hij iemand die vruchten wegneemt of ook maar een appel of kastanje van den grond opraapt, dan treedt hij in alle strengheid op. Het is zijn plicht in den verboden tijd de doorgang door de boom- en wijngaarden te beletten. In verband daarmee worden bepaalde wegen wel met doornentakken afgezet, terwijl een uitgestrekte houten hand, de zoogenaamde „Saltnerpratze” wijst op het verbod, den weg tot den oogsttijd te betreden. (Zooals vanzelf spreekt, zijn de eigenaar van den wijngaard

en zijn werkvolk van dit verbod uitgezonderd). Moet iemand om bepaalde reden dien weg gaan, dan zal de Saltner, wanneer hij hem aantreft, hem tegen een losgeld van enkele geldstukjes den doorgang toestaan. Vroeger noemde men dit losgeld „Tabakkreuzer”. Tegen etenstijd moet den Saltner op een bepaalde plaats, meestal in de Saltnerhut, de maaltijd door de belanghebbende boeren naar volgorde verschaft worden. Daar het Saltnerambt een ambt van bijzonder vertrouwen is, waren reeds in oude tijden bepaalde gebruiken aan de aanstelling van den Saltner verbonden en genoot hij zekere voorrechten na trouw vervulden dienst. Ook heden nog gelden zijne plichten zeer streng. Volkomen onpartijdig moet hij optreden, of het een ingezetene dan wel een vreemdeling geldt. Slechts een zwangere vrouw, die hem enkele druiven vraagt, mag hij, naar oud recht en gebruik, deze nimmer weigeren. Het boven reeds terloops aangehaalde „Wimmfest” wordt gevierd, wanneer de druivenoogst teneinde is. De arbeid van het inzamelen der druiven en het fijnmaken daarvan, hetwelk veelal in den wijngaard zelf geschiedt in een op een wagen staande groote houten kuip, noemt men namelijk het „Wimmen”. Daar hieraan dikwijls vrienden en bekenden deelnemen, wordt hun een feestmaaltijd aangeboden, waarop hier en daar een dansje volgt. Ook in de steden houdt men wel een Wimmfest; het is eene nabootsing van het boerenfeest in dien zin, dat door de vereeniging, die in den regel dergelijke feesten voorbereidt, een Laube met wijngaardranken wordt opgericht. Zoo wordt b.v. op de Kurpromenade in Meran bij

Foto Leo Baehrendt.

MERANER SALTNER.

geur van het gistende druivensap en de heete kastanjes is even onmisbaar bij een wimmfest als de harmonica, de cither en de „Beiersche” of de „Schuhplattler”-dans.

MR. PIET SMIT.

WANNEER EEN ARCHITECT VOOR ZICH ZELF BOUWT.

MEESTAL is een architect niet geheel vrij, uitsluitend naar eigen ideeën te kunnen ontwerpen. Gezwegen nog van de dikwijls knellende bepalingen van overheidswege, worden door den opdrachtgever veelal verschillende belemmerende eischen gesteld, zoowel wat indeeling als bouwkosten betreft. Niet zelden wordt door dezen bovendien nog getracht den ontwerper met eigen idealen te beïnvloeden, door van hem eene toepassing van bepaalde materialen te verlangen, althans voor zoover deze het meest „spreken”, zooals: van buiten roode baksteen of gepleisterde muren, rieten of pannendak, enz. De kunstvaardigheid van den architect wordt dan gewoonlijk beoordeeld naar hetgeen tot stand is gekomen, zonder te bedenken dat deze beïnvloed is door een conglomeraat van dikwijls tegenstrijdige maar bindende gegevens. Veel vrijer in zijne schepping kan dan ook een architect eerst zijn wanneer hem, behalve dan overheidsbepalingen en financieele grenzen, geen enkele band knelt. Dan eerst kan hij zijne aesthetische opvattingen paren aan praktische

¹⁾ Naast de afbeelding van den Saltner dank ik verschillende hier gedane mededeelingen aan gegevens, mij welwillend verstrekt door den heer L. Baehrendt te Meran.

²⁾ Hier wordt de druif gekweekt in z.g.n. „Berglen” plm. 2 M. hooge gangen, (Lauben) uit palen, waarop horizontale latten (Staleinen) rusten, samengesteld; eene methode, die niet een zoo zorgvuldige kultuur mogelijk maakt als b.v. in het Rijn- en Moezeland, waar de druif aan staken wordt gekweekt.

³⁾ Eigenlijk „Torkel”, d. i. wijnpers.

ervaring; eene gelukkige combinatie die eerst recht tot volle ontplooiing kan komen wanneer hij.... voor zichzelf bouwt. Als praktisch kunstenaar en daarbij tevens huiseigenaar, kan men van hem verwachten dat hij, door zorgvuldige materialenkeuze bij minimum kapitaalgebruik en maximum soliditeit, een sierlijk geheel zal scheppen. ☼ Hoe een architect dit heeft verwezenlijkt, toont ons de afbeelding op deze bladzijde van een landhuis te Zeist. ☼ Het alles overheerschende dak — de naam „t Hooge Dak” legt hier nog eens den nadruk op — is een symbool van „het dak als kernbegrip van de woning”: hoog, machtig, sterk, maar tevens vriendelijk en gastvrij. Het intiem verlangen een veilig „dak boven het hoofd” te weten, heeft zich hier in allen eenvoud maar krachtig uitgesproken. ☼ Geen, als met verfstof, egaalrood bestreken dakvlakken, maar eene gezellige schakeering van ongelijkkleurige roode pannen, zooals de oven die oplevert. Een „levend dak” waarin de forsche penseelstreek van het ovenvuur met zorg bewaard is, tintelend van kleur, tevens rustig door den architectonischen vorm der pannen. ☼ Ook bij de Utrechtsche handvormsteen, waarvan de gevel opgetrokken is, zijn slechts de minderwaardige kwaliteiten uitgeschoten, terwijl het houtwerk van den topgevel met bruinzwarte beits bestreken is, opdat de hout-

nerf in dit vrij groote vlak zoude meespreken. Het overige houtwerk is geverfd. ☼ Het plan van het huis is beknopt, de plattegronden hierboven geven een beeld van de ruimte-indeeling. ☼ Het huis ligt met zijn voorgevel op het Zuiden. E. D. v. W.

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE.

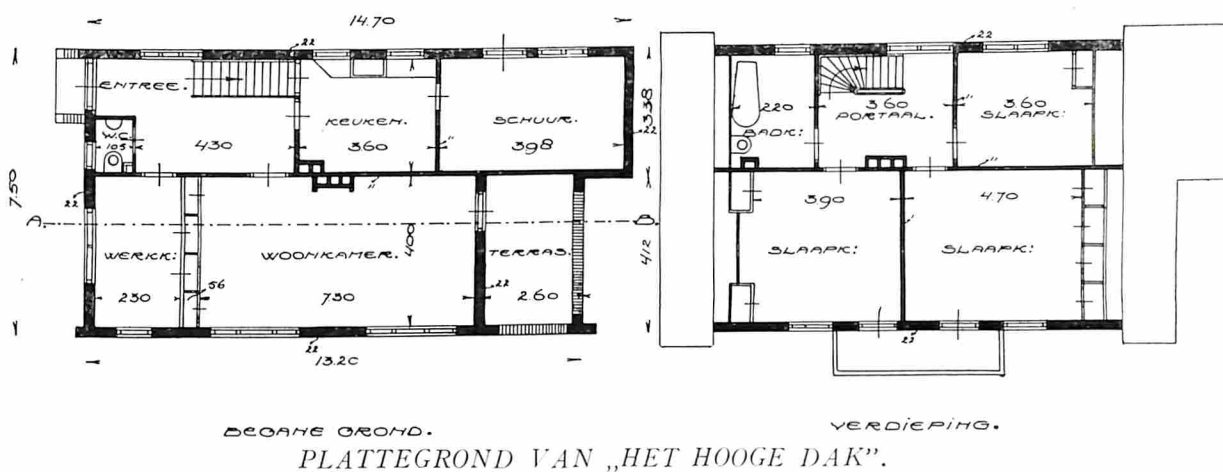
EEN ROMAN VAN HET HEDEN EN VERLEDEN.

Uit het Engelsch van CARLTON DAWE.

(Geautoriseerde vertaling).

30)

„A LS de liefde dit alles vermag, wordt je zoo geliefd”. ☼ Voorzeker had nooit eenige vrouw zoo gehunkerd naar woorden van liefde. En bij haar was 't zoo vreemd. Zij, die steeds met opgeheven hoofd was gegaan, meesteres van zichzelf en haar

BEGANE GROND.

VERDIEPING.

PLATTEGROND VAN „HET HOOGE DAK”.

HOE EEN ARCHITECT VOOR ZICH ZELF BOUWT.
LANDHUIS „HET HOOGE DAK” TE ZEIST.
Architecten Jan en Theo Stuijvinga.

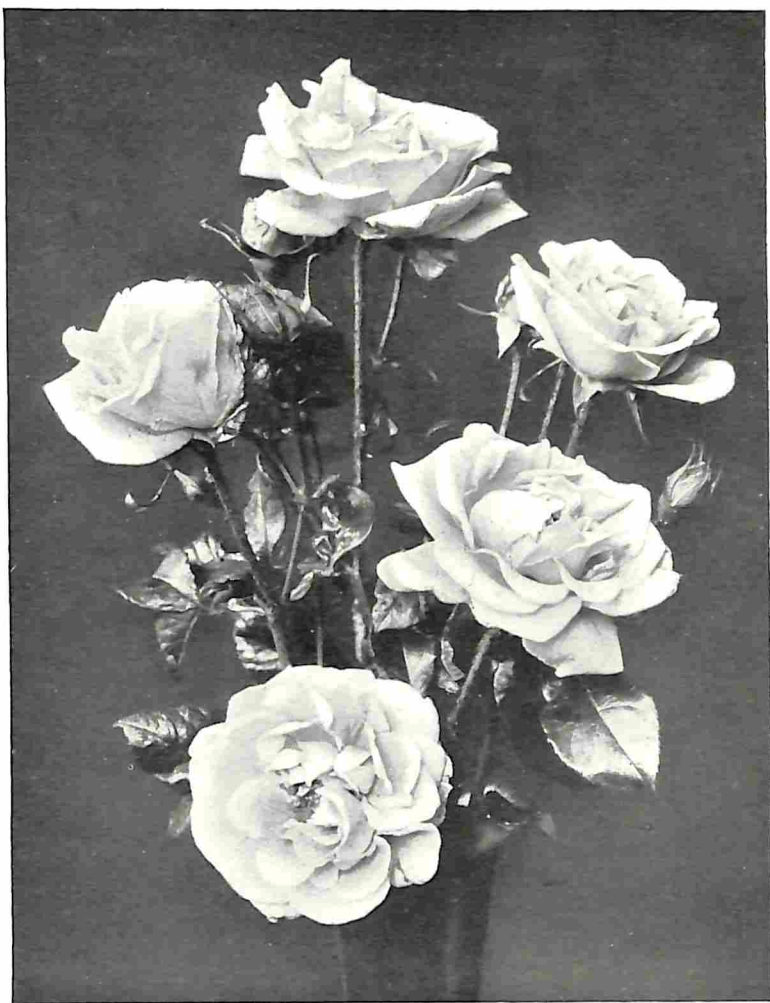
lot, scheen nu bevreesd, klagelijk bevreesd. Haar lippen beefden en haar oogen smeekten. „De liefde vermog het”, zei ze. „Wees standvastig in je vertrouwen en in je genegenheid, mijn alles, en je zult voor jezelf en voor mij het hoogste bereiken”. „En toch twijfel je. Waartoe anders dit beroep op mij?” „Omdat het beslissende moment genaderd is en alles van jou afhangt. Kon ik maar in je plaats zijn... maar dat is niet mogelijk. Ik weet hoezeer je me bemint, en als je moed even groot is als je liefde, zal je als overwinnaar te voorschijn treden uit de beproeving”. — Haar vingers sloten zich om zijn arm. — „Moed”, fluisterde zij, „dat is het enig noodige”. Hij dacht geen oogenblik, dat ze aan zijn liefde of aan zijn moed twijfelde; maar het was hem duidelijk, dat zij ongerust was. Wat ze precies bedoelde, welke crisis voor de deur stond, aan welken afgrond ze stonden, kon hij niet vatten en zij wilde zich niet nader verklaren. Toen was het hem alsof hij onbekende krachten om zich

is het pakket, Mr. Grange”. Hij keek Robert hierbij scherp aan, maar deze nam het met een enkel woord van dank aan. Mr. Bridges was niet nieuwsgierig naar wat hem niet aanging; maar hij zou er heel wat om gegeven hebben als hij den inhoud had mogen lezen. Intusschen haastte Grange zich naar zijn kantoor. Daar aangekomen zette hij zich voor zijn lessenaar, met de enveloppe vóór zich. Hij moest toegeven, dat hij erg opgewonden was en dat hij er tegen op zag de lakken te verbreken. Toen hij dit ten slotte gedaan had, zag hij dat de inhoud bestond uit vele vellen papier door den professor zelf beschreven; soms bijna onleesbaar, soms met doorhalingen en veranderingen, alles blijkbaar in groote opwinding geschreven. Maar toen hij enkele zinnen gelezen had, sprong hij op en sloot zorgvuldig de deur.

VIERENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

HET MANUSCRIPT VAN PROFESSOR GREENSHAW.

Wat ik je hierin ga verhalen, zal je meer voorkomen als de wilde fantasie van een romanschrijver dan het zorgvuldige en wel-overwogen relaas van een zoogenaamden geleerde. Werkelijk, ik kom er bijna toe aan mijn eigen verstand te gaan twijfelen; en slechts aan jou, dien ik het diepste stilzwijgen opleg, durf ik een verhaal toevertrouwen, zoo verbazingwekkend, dat, als ik het openbaar maakte, zou maken, dat ik overal uitgekreten werd als iemand, die zijn verstand verloren had. (Zoo begon de professor zijn inleiding. Er volgde nog meer in denzelfden geest, wat alles hier op neer kwam, dat hij wilde bewijzen, dat hij volmaakt bij zijn verstand was. Hij scheen het meest beangst te zijn geweest, door de gedachte, dat men hem voor gek zou houden. Men mocht zeggen en denken van zijn verhaal, wat men wilde, maar het idee, dat men zou vermoeden, dat hij niet heelmaal toerekenbaar was, leek hem ondragelijk). Daarna vervolgde hij: „Zooals je uit mijn correspondentie hebt vernomen, was ik een tijd lang bezig met het doen van uitgravingen op de plaats waar in oude tijden de stad Argos heeft gestaan, de hoofdstad van Argolis, is den Peloponnesus. Deze stad is in de oude geschiedenis zeer beroemd. Volgens de overlevering was zij gebouwd door zeven Cyclopen; Juno was

ROOS „SOUVENIR DE CLAUDIUS PERNET”
(PERNET-DUCHER 1921).

THEEHYBRIDE. DE GROOTE EN VOLLE BLOEM IS ZONNE-BLOEM-GEEL GEKLEURD, MET DONKERE SCHADUWEN IN HET MIDDEN; OOK OP DE WARMSTE DAGEN VERBLEEKT DE KLEUR NIET. DE PLANT IS ZEER FRAAI EN BLOEIT OVERVLOEDIG, ZELFS NOG LAAT IN DEN HERFST. HET LICHTGROEN GEBLADERTE IS VRIJ VAN ALLE ZIEKTEN.
(Uit de rozenkweekerij van G. A. H. Buismann & Zoon te Heerde).

de godheid, die daar hoofdzakelijk vereerd werd, en te harer eere was er een prachtige tempel gebouwd. Maar haar grootste beroemdheid dankt de stad aan het feit, dat Jason met zijn Argonauten van daar vertrok om het Gouden Vlies te zoeken. Een zoo oude stad had uit den aard der zaak veel aantrekkelijks voor den oudheidkundige. Ik trachtte, zoo mogelijk, overblijfselen te vinden van den beroemden aan Juno gewijde tempel, en met dit doel voor oogen heb ik twee jaar lang onafgebroken gewerkt, evenwel zonder succes. Ten slotte echter kreeg ik de overtuiging, dat ik de juiste plaats gevonden had. Zuilen, standbeelden, voorwerpen bij godsdienstige plechtigheden in gebruik, werden telkens blootgelegd. Steeds in oostelijke richting gravend, ontdekten wij een fraai mozaiek-werk. Hierdoor aangevuurd, werkte ik met nog grooter ijver voort, daar ik van meening was, dat ik thans dicht bij het altaar moest zijn.

(Wordt vervolgd).